

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Suriyeli Çocukların Eğitiminde Alternatif Eğitim Mekânları: Kurslar¹

Alternative Educational Places in the Education of Syrian Children: Courses

Mahmut KAYA^{a*}

^a Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Şanlıurfa / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-2728-9858

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 17 Şubat 2022

Kabul tarihi: 13 Nisan 2022

Anahtar Kelimeler:

Göç,

Suriyeli sığınmacılar,

Eğitim,

Kurslar (معهد -maehad)

ARTICLE INFO

Article History:

Received February 17, 2022

Accepted April 13, 2022

Keywords:

Migration,

Syrian refugees,

Education,

Courses (معهد -maehad)

ÖZ

Bu çalışma, Suriyeli çocukların eğitiminde okul dışı alternatif eğitim mekânları olan kurslar (معهد -maehad) üzerine odaklanmaktadır. Araştırmanın amacı, Suriyeli topluluk tarafından açılan kursların model olarak nasıl bir eğitim faaliyeti yürüttüğü ve söz konusu eğitimin Suriyeli çocuklar üzerindeki etkilerinin neler olduğunu tespit etmektir. Araştırma, nitel yöntemle tasarlanmış olup derinlemesine bireysel görüşme ve saha notlarından oluşan bulgulara dayanmaktadır. Araştırma sahası, Şanlıurfa merkez ve ilçelerini (Eyyübiye, Haliliye, Akçakale, Suruç) kapsamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre göç sonrası yerleşim bölgesinde dinsel ihtiyaçlara bağlı olarak kursların geliştiği tespit edilmiştir. Kurslar formel ve informal türde olup temelde göçmenlerin din, dil eğitimi ve bir takım sosyal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kurslar, eğitim, sosyalleşme ve uyum bakımından hem Suriyeli topluluğun hem de ev sahibi toplumun belirli ihtiyaçlarını karşılama, iletişim ve etkileşime zemin hazırlama yönünden görece önemli fonksiyonlara da sahiptir. Diğer taraftan kursların öğretim elemanları, işleyiş ve eğitim süreçleri bakımından profesyonellik, ortak eğitim modeli, şeffaflık ve kontrol edilebilirlik niteliklerinden uzak olması uyum süreçlerinin zorlaşmasına yol açmakta ve sosyal gettolaşma risklerini artırmaktadır.

ABSTRACT

This study focuses on the courses (معهد -maehad), which are alternative education venues out of school, in the education of Syrian children. The research aims to determine what kind of educational activity the courses opened by the Syrian community carry out as a model and the effects of education on Syrian children. The research was designed with a qualitative method and is based on findings consisting of in-depth individual interviews and field notes. The research area covers the center of Şanlıurfa and its districts (Eyyübiye, Haliliye, Akçakale, Suruç). According to the results, it was determined that the courses developed depending on the religious needs in the post-migration settlement area. The courses are of a formal and informal type and meet the religious (spiritual), language education and some social needs of immigrants. The courses also have relatively essential functions in meeting the Syrian community's specific needs and the host society in terms of education, socialization and adaptation and laying the groundwork for communication and interaction. On the other hand, the courses are far from professional, co-educational model, transparency and controllability in teaching staff, operation and education processes. These lead to difficulties in adaptation processes and increase the risks of social ghettoization.

¹ Bu çalışma TÜBİTAK tarafından desteklenen 220K267 numaralı projenin bulgularından üretilmiştir. Çalışma ilk olarak 27-28 Mayıs 2021 tarihinde Uluslararası Göçmen Çocukların Eğitimi Online Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Today, transnational migrations have caused humanitarian crisis and political debates almost all over the world. After the mass popular movements that started in Tunisia in 2010, revolutions and internal turmoil occurred in many countries, which triggered/culminated in conflict and migration. In Syria this conflict has caused the forced migration of millions of people to the surrounding countries, especially Turkey. The Syrian population under temporary protection who took shelter in Turkey due to wars and conflicts have reached the level of 3.7 million (DGMM, 2021). Although there are many age groups such as the elderly, adults and young people in the incoming population, children also constitute an important part of this population. The education of Syrian children is of critical importance in terms of the risk of lost generation, cohesion and integration with the host society. The literature on the education of Syrian children ranges from primary education to higher education. The studies examined are generally related to language in formal education processes, academic and social cohesion, student problems, teacher perceptions, school attendance/absenteeism, exclusion, etc. focuses on problems. The subject of religious education was evaluated through the Imam-Hatip schools in public schools (Atasü Topçuoğlu, 2013; Ereş, 2015; Emin, 2016; Kızılabdullah and Yuruk, 2018; Demir and Okşar, 2018; Tosun et al., 2018; Altıntaş, 2018; Yaralı Akkaya et al., 2018; Baltacı et al., 2019; Şahin, 2020; Demir and Demir, 2020; Gül and Sasman Kaylı, 2020; Kaya and Şahin, 2021). In this context, studies on alternative education structures were not found in the survey. Therefore, this research is unique in terms of its handling of informal education processes. While there are various types of training processes implemented by official and non-governmental organizations in Turkey, the Syrian community also carries out some training programs with its own means and various external supports. The education of Syrian children, which started with Temporary Education centers and in-camp education activities, is now carried out with Turkish children in public schools, entirely by the Ministry of National Education (MEB). On the other hand, some educational models carried out in the Syrian community, either formally or informally, are still observed in the field. This study deals with education models. The aim of the research is to determine how the courses opened by the Syrian community carry out an educational activity as a model and what are its effects on Syrian children. In this qualitative study, in-depth interviews were conducted with a total of 36 Syrian people -28 men and 8 women- by using snowball sampling method from formal and informal (madrasah, dervish lodge, informal courses, etc.) institutions. Content analysis was used to analyze the data. The research area covers the center of Şanlıurfa and its districts: Eyyübiye, Haliliye, Akçakale, Suruç.

This study which examines the courses opened by Syrian refugees as alternative education institutions, found important results with respect to international migration and education. According to the findings, the educational model of the courses, legal legislation, educational materials, lessons taught to children, the quality of course instructors, the quality of course students in terms of age and gender, the certification/certification of education, the institutions and actors cooperated with, the nature of educational venues, the social adaptation function of the courses, the risk of social ghettoization and socialization opportunities in the courses were examined. First of all, these courses emerged as a result of some basic needs in the post-migration country. The reasons for the establishment and organization of these courses on a religious basis include The religious education culture of the immigrant population in their own country before the migration and overcoming the trauma experienced during and after the forced migration process, economic and social losses, and identity anxiety. In the international forced migration process, Hollenbach (2014) pointed out that religion provides meaning to immigrants, reduces anxiety, integrates with social support and religion; Dumont (2003) viewed that religion provides individuals with moral code, self-identity, compensating for the sense of loss and gaining self-esteem. According to Hirschman (2004), It is in line with the determinations expressed by religion in the function of providing refuge, respectability and resources for immigrant communities. These courses have certain effects in terms of these functions. On the other hand, it should be noted that transnational religious networks that have existed from past to present in the context of Turkey and Syria have a significant impact on the establishment, expansion and institutionalization of the courses (Castles and Miller, 2008; Pinto, 2010).

According to the results of the research, the education model of the courses is based on a graded achievement model, similar to the school system, in the classroom environment, in individual and group education format, following a certain curriculum. The courses are of two types: formal depending on the legislation of the Presidency of Religious Affairs and informal which is not based on any legal permission. In general, common sources are used in formal courses, while sources used in either Syria or determined by instructors are followed in informal courses. The courses are mostly related to the field of religious education such as the Qur'an, Arabic, Hadith, Siyer and Fiqh. Turkish language course is uncommon and taught by non-professionals. Course instructors consist of people who have an official diploma or qualification certificate (certificate-icazet), such as theology graduates, former mufti, imam hatip, mudarris. While the expenses of official courses opened in cooperation such as water and electricity are covered by the mufti, all the expenses of the other courses are met with the help of national and international organizations and philanthropists. Students in the courses are boys and girls aged 5-15 years and range from pre-school to secondary school level. Some lessons are also given to local and Syrian adults at the education venues. Most of these places operate in the outskirts of the city and have multiple deficiencies in terms of physical conditions and equipment. In addition to all these, the courses also have relatively important functions to fulfill the specific needs of both the Syrian community and the host society in terms of education, socialization and adaptation, and laying the groundwork for communication and interaction. On the other hand, the fact that the courses are far from professionalism, co-educational model, transparency and controllability in terms of teaching staff, operation and education processes leads to difficulties in adaptation processes and increases the risks of social ghettoization. When the mission of schools is compared with the courses with the "great equalizer" mission, which eliminates many disadvantages, it can be stated that the courses in question are specific to a certain social and religious group and are insufficient in meeting equality in terms of the doctrinal education model.

Giriş

Göç, son yıllarda devlet ve toplumları çok boyutlu etkileyen sosyolojik bir konu olarak gündemde olmaya devam etmektedir. Özellikle uluslararası göçler neredeyse tüm dünyada insani kriz ve politik tartışmalara yol açmış durumdadır. 2010 yılında Tunus'ta başlayan kitlesel halk hareketleri akabinde birçok ülkede devrimler ve iç karışıklıklar meydana gelmiş bu durum çatışma ve göçleri tetiklemiştir. Söz konusu sürecin Suriye'de tezahürü, milyonlarca insanın çevre ülkelere zorunlu göçüne neden olmuştur. Bu durumdan Türkiye de önemli ölçüde etkilenmiştir. Günümüzde savaş ve çatışmalardan dolayı Türkiye'ye sığınan geçici koruma altındaki Suriyeli nüfus, 3.7 milyon seviyesine ulaşmıştır (GİGM, 2021). Söz konusu nüfusun önemli bir kısmını çocuklar teşkil etmektedir. Suriyeli çocukların eğitimi konusu, kayıp nesil riski, ev sahibi toplumla uyum ve bütünleşme bakımından kritik önemdedir. Suriyeli çocukların eğitimine ilişkin literatür, ilköğretimden yüksek öğretime kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Suriyelilerin eğitimi konusundaki çalışmalar, genel olarak resmi eğitim süreçlerindeki dil, akademik ve sosyal uyum, öğrenci sorunları, öğretmen algıları, okula devam/devamsızlık, dışlanma vb. problemlere yoğunlaşmaktadır. Din eğitimi konusu ise imam hatip okulları üzerinden incelenmiştir (Atasü Topçuoğlu, 2013; Ereş, 2015; Emin, 2016; Kızılabdullah ve Yürük, 2018; Demir ve Okşar, 2018; Tosun ve Arkadaşları, 2018; Altıntaş, 2018; Yaralı Akkaya vd., 2018; Usta vd., 2018; Baltacı vd., 2019; Şahin, 2020; Demir ve Demir, 2020; Gül ve Sasman Kaylı, 2020; Kaya ve Şahin, 2021). Bu bağlamda yapılan taramada Suriyelilerin alternatif eğitim yapılanmalarına yönelik çalışmalara rastlanılmamıştır. Dolayısıyla resmi olmayan eğitim süreçlerini ele alması bakımından bu araştırma konusunun özgün olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'de resmi ve sivil kuruluşların çeşitli türlerde uyguladığı eğitim süreçleri söz konusu iken Suriyeli topluluk da kendi imkânları ve çeşitli dış desteklerle birtakım eğitim programları yürütmektedir. Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ve kamp içi eğitim faaliyetleri ile başlayan Suriyeli çocukların eğitimi günümüzde resmi olarak tümüyle Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) eliyle okullarda Türkiyeli çocuklarla birlikte gerçekleştirilmektedir. Diğer yandan Suriyeli topluluk içinde formel veya informal yollarla yürütülen birtakım eğitim modelleri de halen sahada gözlemlenmektedir. Bu çalışma söz konusu eğitim modellerini ele almaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma nitel yöntem paradigmasına dayanmaktadır. Nitel araştırma, sosyal yaşamın çok yönlü ve karmaşık doğasını incelemek için kullanılan çok çeşitli bakış açılarını içerir. Sosyal gerçekliğin derinlemesine incelenmesi ve açıklanmasının karmaşıklığı ve giderek farklılaşan problem algısı nitel araştırmanın dinamik yönüne vurgu yapmaktadır. Özellikle etnometodoloji (kültür analizleri), fenomenoloji (olgubilim) ve durum çalışmaları, kuram oluşturma ve eylem araştırmaları gibi çok sayıda yaklaşımı kapsayan nitel araştırmalar, sosyal gerçekliğin kendi bağlamından kopmadan ve derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlar (Baltacı, 2019; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışmada nitel yöntem veri toplama araçları kullanılarak derinlemesine bireysel görüşme tekniği sayesinde kursların yapısı ve işleyişi hakkında zengin veriler derlenmiş saha notları aracılığıyla da kurs mekânları ve aktörlere dair gözlemler kaydedilmiştir. Araştırma kapsam olarak Şanlıurfa ilindeki Suriyelileri içermektedir. Çalışmamızda kartopu örneklem yoluyla ulaştığımız formel (dernek) ve informal (medrese, dergâh, resmi olmayan kurs vb.) organizasyonlardan 28'i erkek, 8'i kadın toplam 36 Suriyeli ile görüşme yapılmıştır. Sahada kadınların erkeklere oranla az olması görüşme sayısına da yansımıştır. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda çalışmada elde edilen tüm bulgular deşifre edilerek, eğitim süreçleri, öğretim elemanları, öğrenci profili, kurs mekânları, kaynaklar ve müfredat vb. başlıklar altında kodlama ve kategorileştirme (temalaştırma) işlemine tabi tutulmuştur. Böylece nitel analiz yoluyla kursların

ne tür bir eğitim modeli sergilediği incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma için Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulundan 2019/68 nolu kararla etik kurul onayı alınmıştır.

Uluslararası Göç Sürecinde Eğitim

Uluslararası göç sürecinde mülteciler, maddi manevi birçok kayıp yaşar. Mültecilerin yararlandığı kamu hizmetlerinin önemli bir kısmı da kesintiye uğrar. Hedef ülkede temel insani ihtiyaçların karşılanmasından sonra mülteciler için en önemli problem eğitimini sürdürmektir. Eğitim, hem mültecilerin bireysel gelişimini sağlama ve onları daha güçlü hale getirme hem de yeni toplumsal koşullarda ev sahibi toplumla uyumunu güçlendirme hususunda kilit bir faktördür. Nitekim göç edenler eğitim yoluyla toplumun daha aktif üyeleri olma, istihdam fırsatlarına katılmak için gerekli beceri ve yeterlilikler sağlama fırsatı elde eder. Bu, mültecilerin yukarı doğru toplumsal hareketliliğine olanak sağlayan bir süreçtir. Castles ve Miller (2008), örgün ve mesleki eğitim alma şansına sahip olan göçmen ailelerin çocuklarının, ebeveynlerine oranla çok daha iyi işlerde çalışma imkânı yakalayabildiğini ifade etmişlerdir.

Fernández ve Gerbeau, tarihsel olarak okulların farklı geçmişlere, çevrelere, gelir seviyelerine ve ulusal kökenlere sahip öğrencilerin başarı fırsatına sahip olmalarını sağlayan “büyük eşitleyici”ler olduğunu ileri sürmektedir (Fernández ve Gerbeau, 2020). Dolayısıyla çeşitli fırsatlara erişim ve başarılı bir entegrasyonun kilit bileşeni olarak eğitim, birçok araştırmacı tarafından altı çizilen önemli bir konudur. Ager ve Strang (2008), mültecilerin entegrasyonunu önemli ölçüde belirleyen faktörler arasında eğitimi de sayarlar. Yazarlar, eğitimle birlikte elde edilen beceri ve niteliklerin uyum, dil ve istihdam gibi diğer entegrasyon alanlarına pozitif etkisinin olacağına ileri sürmüşlerdir. Favel, barınma, istihdam, haklar gibi öğelerle birlikte çok kültürlü eğitim politikası, kültürel pratiklerdeki tolerans politikası ve kurallar, etnik kurumlar ya da dini azınlıklar için kültürel kurumsallaşma, ev sahibi toplumun kültüründeki dil ve kültür kurslarının entegrasyonun boyutları olarak dikkate alınması gerektiğini ifade eder (Favell, 2001). Çocukların entegrasyonu beş tür alanla ilişkilidir: Hukuki Durum, Dil, Psiko-Sosyal İyilik ve Sağlık, Sosyal İlişkiler, Eğitimde Başarı. Tüm alanlar birbiriyle bağlantılı ve ilişkilidir. Ve sırayla üç seviyeye ayrılabilen bireysel ve durumsal faktörlerden etkilenir Bunlar: (1) Mikro seviye, (çocuk ve ailesi), (2) Mezo seviye, (okul, mahalle ve diğer birincil yerler) (3) Makro seviye, (politikalar ve büyük siyasi, ekonomik ve sosyal sistemler) olarak ifade edilebilir (Fernández ve Gerbeau, 2020). Dolayısıyla eğitimin hem kendisi ve oluşturduğu sermaye hem de diğer kaynaklara erişim açısından göç sürecinde çok yararlı bir araç olduğu açıktır. Ancak hedef ülkedeki eğitim süreci göç edenler açısından çoklu dezavantajlara da sahip olabilir. PISA verilerine göre Avrupa ülkelerine yeni göç eden göçmen çocukların yeni bir dil öğrenme, ev sahibi ülkenin sosyal ve kültürel yapısına uyum sağlama ve okul sistemini tanıyamama gibi nedenlerle eğitimde zorluklar yaşadığı anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak göçmen çocukların diğer çocuklara göre akademik başarısı düşmektedir. Dolayısıyla göçmen çocukların ev sahibi ülkede bir eğitim eşitsizliği ile karşı karşıya oldukları ve öğretim dilini öğrenme, okul koşullarını tanıma ve entegrasyon gibi desteklere ihtiyacı olduğu ifade edilebilir (Ereş, 2015, s.21). Ayrıca mülteci çocukların, türlü nedenlerle örgün eğitimin dışında kalması doğrudan kayıp nesil riskini ve çocuk işçiliğine yönelişi belirlemektedir (Gültekin, 2019). Bu bağlamda eğitim entegrasyonunun yanı sıra çeşitli risklerden koruyucu etkilere de sahiptir.

2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* Türkiye’deki yabancıların eğitim hakkını, *Yardım ve Hizmetlere Erişim* 89. madde ve *Uyum*

başlığında 96. maddenin 2. ve 3. maddeleri ile yasal teminat altına almıştır.² Bu bağlamda ilgili kurum ve kuruluşlar mültecilerin eğitim hizmetine erişimi konusunda faaliyetler yapmaya başlamıştır. Suriyelilerin eğitimlerine yönelik Millî Eğitim Bakanlığı önceki yılda çıkardığı genelgenin kapsamını daha da genişleterek yeni bir genelge yayımlamıştır. 23 Eylül 2014 tarihinde 2014/21 sayılı “Yabancılara Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri” başlıklı bu genelge ile Suriyeli çocuklara sunulacak eğitim hizmetleri belirli bir standart ve güvenceye bağlanmıştır (Emin, 2016). Benzer şekilde MEB tarafından yayımlanan 2019-2023 Stratejik Plan raporunda Türkiye’de geçici koruma altında bulunan çocuklarının eğitim ve öğretim konusundaki ihtiyaçlar, tespitler ve riskler ele alınmış ve bu çocukların eğitim sistemine erişimi ve uyumu noktasında gerçekleştirilecek stratejiler ifade edilmiştir (MEB, 2019).

Türkiye’de göçmenlerin eğitim hizmetleri almasına yönelik yasal metinler olmasına karşın eğitime erişim, kayıp nesil riski, dil, dışlanma, okulların yapısı, öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin tutumu/eğitimi (kültürlerarası eğitim, insan hakları, göçmenlere karşı ayrımcılık vb.) gibi konularda önemli ihtiyaç ve problemler de mevcuttur. Göçmen çocukların resmi eğitim süreçlerine dahil olması ile gelişen eğitimde heterojenlik konusu, cinsiyet, kültür, sosyal sınıf, dil, ırk, etnisite, milliyetçilik, din gibi farklılık yönetimi bileşenleri, okul sisteminin farklılığı yönetmede üstesinden gelmek zorunda olduğu kritik faktörlerdir. Bu bağlamda eğitimde farklılık yönetimi göçmen çocukların eğitimi sürecinde temel bir husustur. Diğer yandan Türkiye’de göçmen çocukların profili üzerine yapılan araştırmalarda göçmen çocukların sığınma ülkesindeki ihtiyaçları şöyle tespit edilmiştir: Psiko-sosyal destek, hukuki destek, güvenli barınma, sağlıklı beslenme, dil desteği, eğitime erişim, sağlık hizmetlerine erişim, çalışmanın düzenlenmesi, kaçak çalışmanın ve çocuk işçiliğinin önlenmesi. Dolayısıyla göçmen çocukların eğitimi ve gelişimine yönelik sosyal, ekonomik, etnisite, dil vb. engellerin ortadan kaldırılması ve değer farklılıklarıyla ilgili olumsuz eğilimlerle başa çıkmada çeşitli önlemlerin alınması önem arz etmektedir (Ereş, 2015, s.23-24; Kirişçi, 2014, s.31-35; AFAD, 2014; ORSAM-TESEV, 2015; MÜLTECİ DER, 2015; Atasü Topçuoğlu, 2013). Tunga ve arkadaşlarının (2020), *Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Bir Literatür Taraması* adlı kapsamlı çalışmasında Suriyelilerin okul çağında karşılaştıkları üç ana zorluk olduğunu tespit etmiştir. Bunlar, okula düşük erişim oranları, dil engeli ve nitelikli öğretmen eksikliğidir. MEB (2019) verilerine göre, Suriyeli çocukların sadece %63,23'ü okula erişmiştir. Bu durumun nedenleri arasında yoksulluk, karma eğitim nedeniyle kızların Türk okullarına gönderilmemesi gibi kültürel çatışmalar olarak belirlenmiştir. Ayrıca asimilasyon korkusu, Arapçayı unutma korkusu gibi duyuşsal faktörler de Suriyeli çocukların okuldan ayrılma nedenleri arasındadır. Araştırmalar, Suriyeli çocukların Türkçe öğrenmekte zorlandıklarını ve çoğunun Türk okullarına devam etmek için dil yeterliliğine sahip olmadığını göstermiştir. Son zorluk ise, Suriyeli çocuklar için nitelikli öğretmen eksikliğidir. Suriyeli çocukların eğitiminden sorumlu Türk öğretmenlerin, mülteci eğitimi konusundaki yetersizlikleri ile mülteci eğitimine yönelik verilen hizmet içi eğitimlerin yetersizliği önemli problemler arasındadır. Benzer şekilde, Suriyeli çocukların eğitiminden sorumlu Suriyeli öğretmenlerin pedagojik bilgi eksikliği de ciddi bir sorun olarak belirlenmiştir (Tunga, Engin ve Çağıltay, 2020, s.318-319).

Türkiye’de eğitim sürecine dâhil olan ve kısıtlı koşullarda yaşayan göçmen öğrenciler maddi olarak desteklenmektedir. Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardım Programı (ŞEY)

² Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 6458, Kabul Tarihi: 4/4/2013, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 11/4/2013 Sayı: 28615, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 53, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>

adlı program, geçici koruma kapsamındaki ilkökul ve ortaokul öğrencilerine nakit para sağlamaktadır. ŞEY, “mülteci çocukların ulusal eğitim sistemine entegrasyonunu, çocukların derslere düzenli olarak katıldıklarında mali bir teşvik yoluyla desteklemeyi amaçlamaktadır. Proje ayrıca bir çocuk koruma bileşeni de içermektedir.” Program, İnsani Yardım Uygulama Planı aracılığıyla AB tarafından finanse edilmektedir. UNICEF, AÇSHB, Türk Kızılay’ı ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmektedir (Kaya, Rottmann, Gökalp Aras ve Şahin Mencütek, 2021, s.146).

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı (MEB HBÖGM) verilerine göre 2021 yılı itibarıyla 3.6 milyon Suriyeli içerisinde 5-17 yaş aralığındaki Suriyeli öğrenci nüfusu 1.197.124’tür. Eğitim çağındaki bu kitle içinden 771.458 çocuk okullaştırılmıştır. Bunlardan okul öncesi grupta %28,06, ilkökulda %79,75, ortaokulda %77,92 lisede %39,86 okullaştırılmış olup toplam okul dışı kalan öğrenci sayısı ise 425.666 kişidir. Toplam okullaşma oranı %64,44’tür. Cinsiyet açısından bakıldığında okullaşma oranının %50,97’si erkek, %49,03’ü ise kız öğrencidir (MEB HBÖGM, 2021). Suriyelilere yönelik yaygın eğitim yoluyla da önemli kurslar sunulmaktadır. Başta Türkçe öğretimi başta olmak üzere genel ve mesleki dallarda çeşitli alanlarda Halk Eğitimi Merkezleri bünyesinde kurslarla eğitim öğretim faaliyetleri verilmektedir. MEB verilerine göre 1.898.460 Suriyeli kursiyer bu kurs merkezlerinde düzenlenen eğitim öğretim faaliyetlerine katılım sağlayarak belge almıştır (MEB HBÖGM, 2021). Emin’in (2016) aktardığına göre Türkiye’de, Suriyeli çocukların akademik eğitimlerinin yanında yetişkinler için birtakım meslek edindirme, yabancı dil, dikiş nakış, güzel sanatlar gibi kurslarla birlikte Kur’an-ı Kerim ve hafızlık eğitimi gibi yaygın eğitim kursları da açılmıştır.

Türkiye’de Suriyelilere yönelik yukarıda bahsedilen eğitimin yanı sıra çeşitli proje ve adlar altında yürütülen birtakım eğitim uygulamaları da bulunmaktadır. Kaya’nın 2017 yılında yaptığı araştırmada Suriye’den göç eden birçok dini önderin din merkezli meclisler kurduğu tespit edilmiştir. Söz konusu meclis ve yapılanmalar, Suriyelilerin dini ve toplumsal yaşamına ilişkin kutsal bir otorite olarak çözüm üretici bir mekanizma fonksiyonu görmekle birlikte göç eden insanları dini yönden eğitmek için çeşitli kurslar ve eğitim mekânları da açmıştır (Kaya, 2017). Çalışmanın bir sonraki bölümünde sözü edilen alternatif eğitime sahip kursların yapısı ve etkileri ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Alternatif Bir Eğitim Kurumu Olarak Dini Kurslar (معهد -Maehad)³

Türkiye’ye 2011 yılından itibaren göç eden Suriyelilerin eğitim süreçleri devlet ve mülteciler nezdinde iki düzeyde ilerlemektedir. İlk olarak GEM ile başlayan eğitim süreçleri son düzenlemelerle birlikte Suriyeli çocukların MEB bünyesindeki resmi okullara entegrasyonu ile sonuçlanmıştır. Eğitim hakkı, ilk, orta ve yükseköğrenim düzeyinde eğitime erişim koşulları sağlayan tüm Suriyeli öğrenciler için geçerlidir. Diğer yandan Suriyeli mültecilerin aktif olduğu sivil toplum ve dini gruplar merkezinde din ve ahlak eğitiminin olduğu alternatif eğitim modelleri yürütmektedir. Din eğitimi, UNESCO tarafından kişinin kendi dinini veya manevi uygulamalarını öğrenmesi veya diğer din veya inançları öğrenmesi olarak tanımlanmaktadır. (UNESCO, 2006). Göç sürecinde görülen söz konusu eğitim Suriye’de de var olan medrese ve kurslar (معهد -Maehad) üzerinden işleyen bir yapıda olup temelinde mültecilerin dini eğitimi sürdürme kaygısı bulunmaktadır. Nitekim görüşmelerde bu durum şöyle izah edilmektedir:

³ (معهد -Maehad): Suriye’de lise sonrası iki yıllık enstitü anlamına gelmektedir. Ancak Türkiye’deki Suriyeliler bu çalışmada ele alınan tüm kurslar için bu kavramı yaygın bir şekilde kullanmaktadır.

Buraya gelenlerin çoğu Kur'an eğitimi için geliyor. Örneğin bir Suriyeli kadın geldi ve iki cüz ezberledi ve bizimle kaldığı süreç içerisinde yirmi beş tane cüz ezberledi. Bu ezberinden sonra burada eğitimci (hafız) olarak çalışmaya başladı. Kurumumuzda hafızlık eğitimi de var. İnsanlar bağlarını Kur'an üzerinden inşa ediyorlar (Erkek, 40, İlahiyat Mezun, Haseke).

Kurslarımızda verdiğimiz eğitimlerde ya da hutbelerde öğrencilere iman takviyesi yapıyoruz. Bazen oturumlar düzenliyoruz ve bu oturumlarda Akide dersleri vererek iman takviyesi almalarını sağlamaya çalışıyoruz (Erkek, 42, Müderris, Humus).

Dini eğitime imkân tanıyan sosyolojik zemin iki boyutludur. İlk boyut resmi olup formel dernekler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda faaliyetlere meşruiyet sağlayan yasal çerçeve 2019 tarihli Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitim Programı (SUYE)⁴ projesidir. Diyanet İşleri Başkanlığı, İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün ortaklaşa yürüttüğü Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitim Programı Suriyeli mültecilerin çeşitli kurslardan yararlanmasını öngörmektedir. İlgili yazıda amaç ve kapsam şöyle ifade edilmektedir:

Genel Müdürlüğümüz 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle işbirliği yaparak ülkemizdeki yabancılara yönelik uyum faaliyet ve etkinlikleri gerçekleştirmektedir. Bahse konu faaliyet ve etkinlikler yabancıların Türk toplumu ile karşılıklı uyumlarının desteklenmesi açısından büyük önem arz etmekle birlikte ihtiyaca yönelik çeşitlendirilmekte ve kapsamı genişletilmektedir. Bu kapsamda bahse konu Kanunun Uyum başlıklı 96. Maddesinde “yabancılar, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslara katılabilir” ibaresine yer verilmektedir. Yine aynı maddede düzenlenecek söz konusu kursların uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da işbirliği yapılarak yaygınlaştırılacağı yer almaktadır. Bu itibarla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokol kapsamında; Geçici Koruma kapsamında bulunan yabancılar başta olmak üzere ülkemizde yasal olarak kalan tüm yetişkin yabancılara “Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitim Programı” geliştirilmiş ve 04.10.2019 tarihli Makam Olur'u ile programı onaylandığı tarafımıza bildirilmiştir. Bahse konu işbirliği Protokolünde belirlenen yükümlülükler kapsamında açılacak olan Sosyal Uyum ve Yaşam Kurslarında; kursiyerlerin dil yeterlilikleri göz önünde bulundurulduğunda, sınıfta tercümanlar eşliğinde eğitimlerin verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Temel olarak eğitimlerin Halk Eğitim Merkezlerinde verilmesi planlanmaktadır. Kapasitenin yetersiz olması durumunda ise; okular, kültür merkezleri gibi alanların da kullanımı planlanmaktadır. Eğitimlerle ilgili olarak fiziki mekân, tercüman ve eğitici eğitimlerinde eğitmen desteği gibi hususlarda, Diyanet İşleri Başkanlığı ile işbirliğinin programı güçlendireceği değerlendirilmektedir.⁵

Söz konusu protokol ilk olarak pilot bölgelerde uygulanmış daha sonra kapsamı aralarına Ankara, İstanbul, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi birçok il de katılarak yaygınlaştırılmıştır. Bu program sayesinde müftülüklerle işbirliği dâhilinde dil, din ve sosyal temalı birçok ders dernek ve dini gruplarla işbirliği yapılarak açılmıştır. Şanlıurfa'da incelenen kursların niteliği dini eğitim temelli olup formel olanlar söz konusu SUYE programı bağlamında ve informal yapıda olanlar ise yerel yöneticilerin bilgi ve toleransı ile sürdürülen kurslardır. İlki müftülükler ve Halk Eğitim merkezlerinin işbirliği ile sürdürülürken dini eğitime imkân tanıyan ikincisi ise resmi örgütlenmesi bulunmayan ama fiili olarak önemli bir kitleyi

⁴ Bu proje, MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü arasında yapılan iş birliği protokolü doğrultusunda Suriyeli kitleye bir dizi kursla uyumu arttırmayı hedeflemektedir. Söz konusu proje bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığı da illerde müftülükler aracılığıyla özellikle dil (Arapça) ve Kur'an eğitimi kurslarının yürütülmesini sağlamaktadır. Bkz. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı 18.10.2019 tarih ve E.64836 sayılı yazı

⁵ Bkz. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı 18.10.2019 tarih ve E.64836 sayılı yazı.

mobilize eden sufi gruplar ve diğer dini grupların kendi imkânları ve çeşitli dış desteklerle yürüttüğü kurslardır. Bu grupların ağ ve ilişkileri savaş öncesine dayanan ulus ötesi bir nitelik taşımaktadır. Diğer yandan aynı tarikat ve cemaat aidiyetini taşıyan yerli halk da söz konusu yapılara maddi manevi destek olmakta kuruluş ve sürdürülebilirlik noktasında katkı sağlamaktadır. Bu durum görüşmelerde şöyle ifade edilmektedir:

Türkiye’de iki Kur’an kursumuz var biri Şeyh S.’nin İ. köyünde biri de Şanlıurfa’da. Buradaki kursu bize K. Hafız temin etti ve üç yıldır burada derslerimizi yapıyoruz. Şeyhimiz burada olmadığı için hayır sahiplerinin yardımıyla kurslarımızda eğitim veriyoruz. Bu iki yer de bize ait değil, başkalarının temin ettiği yerler (Erkek, 45, İmam Hatip, Deyrzor).

Bizim İHH ve Ata Derneği ile ilişkilerimiz iyi durumdadır. Ata Derneğinden önce İHH’da bulunan B. ağabey bize Ata Derneğinden önce kira yardımıyla bulunmuştu. İnsani yardım platformu, Hayrat Derneği ve Şeyh S. gibi kişi ve kurumların da bize destekleri olmuştur ve halen de olmaktadır (Erkek, 43, Müderris, Haseke).

Her iki düzeyde işleyen kursların öğrenci kitlesi, ders ve müfredatı birbirine yakındır. Temel Arapça eğitimi ile başlayan süreç Kur’an ve diğer dini disiplinlerin eğitimi ile devam etmektedir. Bu açıdan bakıldığında öğrenciler, genelde 5-15 yaş arası kız ve erkek çocuklar olup okul öncesinden ortaöğretim seviyesine kadar çeşitlilik göstermektedir. Eğitim mekânlarında yerli ve Suriyeli yetişkinlere de Arapça, Kur’an gibi dersler verilmektedir. Eğitim, kursların verdiği birtakım sertifika ve icazet belgeleriyle derecelendirilmektedir. Kurslardaki dersler genel olarak din eğitimi ağırlıklıdır. Ancak bazı kurslar faaliyetlerinde düşük düzeyde de olsa sosyal, sportif ve Türkçe dil kurslarına yer vermektedir.

Burada her gün Kur’an, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Tecvit ve Akide gibi dersler veriliyor. Burası resmi bir yer ve Mevlana Celaleddin-i Rumi Külliyesidir. Burada dini eğitimler yani şer’i ilimler verilir. Buraya hem Suriyeli öğrenciler hem de yerli öğrenciler hafızlık eğitimi için geliyor (Erkek, Sufi Önder, 43, Haseke/Kamışlı).

Öğrencilerin yaş aralığı 5-15 arasındadır. Kursta Arapça ve Kur’an-ı Kerim dersleri verilmektedir. Şeri ilimler dediğimiz Akide, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Sıyer ve Peygamberlerin Hayatları gibi dersler verilmektedir. Çocuklara ve kadınlara yönelik Türkçe dersi veriyoruz. Türkçe dersini Suriyeli üniversite öğrencileri vermektedir (Erkek, 42, Raşidin Medresesi Müdürü, Humus).

Kur’an-ı Kerim’i tecvitli bir şekilde okuma dersleri veriyorum, Kırk Hadis dersleri de veriyorum. El Cezeri Metnini de veriyorum. Er Raşidin alanında da uzmanım aynı zamanda Raşidin kitabının da icazetini aldım. Öğrencilerimin sayısı 50-60 arasındadır. Hem erkek hem de kız öğrencilere ders veriyorum. Öğrencilerimin yaşları 10 ile 60 yaş arasındadır. Yetişkin öğrenciler içerisinde genel olarak Suriyeli kişiler var ama az sayıda yerliler de geliyor ve benim evime yakın oturan yerli komşular evime gelip Kur’an ve Arapça dersi alıyorlar hatta onlar Arapça bile öğrenmeye başladılar (Kadın, 45, Kurs Hocası, Halep).

Bu kursta bu söylenen dersler dışında sosyal etkinlikler de yapılmaktadır. Kursta Suriyeli milli basketbolcumuz var o da hafız onunla birlikte bütün erkek öğrencileri halk eğitim merkezine basketbol oynamaya götürüyoruz. Bir de Türk Dili kursumuz da var. Suriyeli üniversite öğrencilerine hocaları Türkçe dersi veriyor. Bu şekilde Türkçe öğrenen birçok Suriyeli üniversite öğrencisi mezun olmuştur (Erkek, 38, Dernek Başkanı, Halep).

Kurslardaki öğretim elamanlarının niteliğine bakıldığında bu kişilerin genelde dini eğitim alanında uzmanlaşmış, geleneksel ve modern eğitim kurumlarındaki birtakım prosedürleri bitirmiş sertifika sahibi kişiler olduğu anlaşılmıştır. Kurs öğrencileri, ilahiyat mezunu, eski müftü, imam hatip, müderris gibi resmi diploma sahibi veya yeterlilik belgesine sahip (sertifika-icazet) kişilerden oluşmaktadır. Öğreticiler genel olarak düşük ücretli veya gönüllü olarak çalışmaktadır. Ücretler, çeşitli yerel, ulusal dernek veya hayırseverlerin desteği ile sağlanmaktadır:

Hocalarımızın hepsi gönüllü çalışıyorlar yani maaş almıyorlar. Maaş vermek için Kur’an kurslarımız yeterli maddi imkâna sahip değil. M. E. S., yeme içme gibi maddi ihtiyaçları karşılıyor. Kira ve diğer gelirleri de K. Hafız karşılıyor (Erkek, 48, Öğretmen, Deyrzor).

Altı erkek altı kadın toplam on iki hocamız var. Hocalarımız işlerini gönüllü olarak yapıyor ama eğer çok fazla çalışırlarsa harçlık veriyoruz (Erkek, 30, Kurs Hocası, Şam).

Kursların faaliyet gösterdiği eğitim mekânları, cami, Kur'an kursu, kiralanmış daire, dükkân ve gecekondu evlerinden oluşmaktadır. Bir kısım yerlerde evin bir bölümü sufi grupların lider ve öğreticilerinin kaldığı yerler olup diğer kısımlarda (dergâh, medrese vb.) eğitim öğretim faaliyetleri yürütülmektedir. Bu mekânların büyük bir kısmı şehrin kenar semtlerinde faaliyet yürütmekte olup fiziki koşullar ve donanım bakımından çoklu yetersizlikler taşımaktadır. Tüm bunlarla birlikte kurslar, eğitim, sosyalleşme ve uyum bakımından hem Suriyeli topluluğun hem de ev sahibi toplumun belirli ihtiyaçlarını karşılama, iletişim ve etkileşime zemin hazırlama yönünden görece önemli fonksiyonlara da sahiptir. Bu konuya ışık tutan bazı katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

Kur'an Kursumuza Suriye'nin farklı birçok şehrinde gelenler var örneğin Rakka, Humus, Deyrzor, Haseke. Bu kişilerle ilk başlarda uyum sağlamaya çalışıyoruz ve takımlar kuruyoruz. Bu takımlar arasında müsabakalar düzenliyoruz, maçlar düzenliyoruz. Bu sayede anti sosyal olan kişilikleri tedavi etmiş oluyoruz. Bir de biz zaten sürekli olarak gelenlerle bu konuları işliyoruz. Böylelikle onları radikalizmden korumaya çalışıyoruz. Onlara hadis ve ayetlerle birlikte bu konuları anlatıyoruz. Şu anda Suriyeliler birbirinden ayrılır, paramparçalar. Bizler bayramlarda mescitlerimizde bayram namazı kıldırıp onların buluşmasını sağlıyoruz. Kendilerini yalnız hissetmesinler diye aileleri ağırlıyoruz ve onlar için etkinlikler düzenliyoruz örneğin kültürel ve bilgi yarışmaları düzenliyoruz. Bu sayede de bir araya gelmiş oluyorlar (Erkek, 38, Kurs hocası, Rakka).

Biz zaten Kur'an kurslarımızla sosyal uyuma destek sağlıyoruz. Çünkü kurslarımız ortak nokta, hem Suriyeliler hem de yerliler geliyor. Kur'an kurslarımızın sosyal uyuma çok büyük katkısı olmaktadır. Örneğin bize gelen birçok öğrenci Türkçe konuşmaya başladı. Sokakta yerli arkadaşlarıyla rahatlıkla konuşabiliyorlar. Bunlar doğal olarak gelişen uyumlar bir de zorla gerçekleştirilen uyumlar vardır. Bizler buraya gelen öğrencilere neler yapıp etmeleri konusunda talimatlar veriyoruz. Türkçe konuşmaları konusunda onlara yardımcı oluyoruz ama zaten okula da gittikleri için biliyorlar. Birçok Kur'an kursunda Cuma namazı kılınmaktadır ve hatipler, imamlar sürekli olarak hutbelerde uyum konusunda öğüt verirler. Yaşadığımız bölgede yüksek sesle konuşmayın, yaşadığınız bölgenin kültürüne saygılı olun, parklarda bazı davranışlardan kaçının gibi öğütler de bulunuyor (62, Erkek, İHH Kurs Koordinatörü, Haseke).

Aktarımlarda kursların belirli ölçülerde etkileşim ve uyuma zemin hazırladığı görülmektedir. Ancak bu uyumun niteliği ve derecesi tartışmalıdır. Nitekim kursların belirli dini saiklerle açılması mültecilerin ve ev sahibi toplumun önemli bir kısmını dışarıda bırakmaktadır. Bu bağlamda dini cemaatleşme şeklinde bir gettolaşma durumu söz konusu olduğu gibi toplumsal uyum noktasında da önemli güçlükler oluşması kaçınılmazdır. Öte yandan genel olarak resmi olmayan bu eğitim kurumlarının müfredat içerikleri, denetlenebilirlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik vb. birçok yönden yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu durum eğitim süreçleri ve çıktıları bakımından önemli problemlere kaynaklık edebilir.

Tartışma ve Sonuç

Suriyeli mülteciler tarafından alternatif eğitim kurumları olarak açılan kursların incelendiği bu çalışmada uluslararası göç ve eğitim konusunda önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda kursların eğitim modeli, yasal mevzuat, eğitim materyalleri, çocuklara öğretilen dersler, kurs öğretim elamanlarının niteliği, yaş ve cinsiyet açısından kurs öğrencilerinin niteliği, eğitimin belgelendirilmesi/sertifikasyonu, işbirliği yapılan kurum ve aktörler, eğitim mekânlarının mahiyeti, kursların sosyal uyum fonksiyonu, sosyal gettolaşma riski ve kurslardaki sosyalleşme imkânları incelenmiştir. İlk olarak söz konusu kurslar, göç sonrası ülkede birtakım temel ihtiyaçların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Göç eden kitlenin gerek göç öncesi kaynak ülkedeki din eğitimi kültürü ve gerekse zorunlu göç süreci ve sonrasında tecrübe edilen travma, ekonomik ve sosyal kayıplar, kimlik kaygısı ve buhranların üstesinden gelme adına söz konusu kursların dini temelde kuruluş ve örgütlenme gerekçelerini

oluşturmaktadır. Bu durum Hollenbach'ın işaret ettiği uluslararası zorunlu göç sürecinde dinin göç edenlere, anlam sağlama, kaygıyı azaltma, sosyal destek ve din yoluyla bütünleşme, Dumont'un dinin bireylere ahlaki kod, öz kimlik, kayıp duygusunu telafi etme ve benlik saygısı kazandırma, Hirschman'ın dinin göçmen topluluklar için, sığınak (refuge), saygınlık (respectability) ve kaynak (resources) sağlama işlevinde ifade ettiği saptamalarla uyumludur (Hollenbach, 2014; Dumont, 2003; Hirschman, 2004). Söz konusu kurslar anılan işlevler bakımından belirli düzeyde etkilere sahiptir. Ulusaşırı ağlar (Castles ve Miller, 2008; Pinto, 2010), söz konusu süreçlerde etkilidir. Kursların kuruluş, yayılma ve kurumsallaşmasında Türkiye ve Suriye bağlamında geçmişten günümüze var olan ulusaşırı dini ağların önemli bir katkısı olduğunu belirtmek gerekir

Araştırma sonuçlarına göre kursların eğitim modeli okul sistemine benzer şekilde sınıf ortamında, bireysel ve grup eğitimi formatında, belirli bir müfredat takip edilerek sertifikalandırılmış dereceli bir başarı modeline dayanmaktadır. Kurslar, Diyanet İşleri Başkanlığı mevzuatına bağlı formel ve herhangi bir yasal izne dayanmayan informel türde olmak üzere iki çeşittir. Genel olarak formel kurslarda ortak belirlenmiş kaynaklar kullanılırken, informel kurslarda Suriye'de kullanılan veya öğreticilerin belirlediği kaynaklar takip edilmektedir. Dersler daha çok Kur'an, Arapça, Hadis, Siyer ve Fıkıh gibi dini eğitim alanına ilişkindir. Türkçe dil kursu, çok yaygın olmayıp profesyonel olmayan kişilerce verilmektedir.

Kurs öğreticileri, ilahiyat mezunu, eski müftü, imam hatip, müderris gibi resmi diploma sahibi veya yeterlilik belgesine sahip (sertifika-icazet) kişilerden oluşmaktadır. İşbirliği ile açılan resmi kursların su elektrik gibi giderleri müftülüklerce karşılanırken diğer kursların tüm giderleri ulusal ve uluslararası kuruluş ve hayırseverlerin yardımı ile karşılanmaktadır. Yukarıda da vurgulandığı üzere kursların oluşumu ve faaliyet süreçleri çeşitli dini ağlarla ilişkilidir.

Kurslardaki öğrenciler, 5-15 yaş arası kız ve erkek çocuklar olup okul öncesinden ortaokul seviyesine kadar çeşitlilik göstermektedir. Eğitim mekânlarında yerli ve Suriyeli yetişkinlere de birtakım ders ve kurslar verilmektedir. Bu mekânların büyük bir kısmı şehrin kenar semtlerinde faaliyet yürütmekte olup fiziki koşullar ve donanım bakımından çoklu yetersizlikler taşımaktadır. Tüm bunlarla birlikte kurslar, eğitim, sosyalleşme ve uyum bakımından hem Suriyeli topluluğun hem de ev sahibi toplumun belirli ihtiyaçlarını karşılama, iletişim ve etkileşime zemin hazırlama yönünden görece önemli fonksiyonlara da sahiptir. Diğer taraftan kursların öğretim elemanları, işleyiş ve eğitim süreçleri bakımından profesyonellik, ortak eğitim modeli, şeffaflık ve kontrol edilebilirlik niteliklerinden uzak olması uyum süreçlerinin zorlaşmasına yol açmakta ve sosyal gettolaşma risklerini arttırmaktadır. Okulların birçok dezavantajı ortadan kaldıran "büyük eşitleyici" misyonu kurslarla kıyaslandığında söz konusu kursların belirli bir sosyal ve inançsal kitleye özgü oluşu ile doktrinel eğitim modeli açısından eşitliği karşılamada yetersiz olduğu ifade edilebilir. Bu durum da entegrasyon çabalarına ket vuran gettolaşmaya yol açar. Bu çalışma uluslararası göç sürecinde Suriyeliler örneğinde gelişen inanç temelli eğitim modeli olan kurslara odaklanmıştır. Göç, formel ve informel eğitim konusu geniş bir alan olup sistematik kapsamlı ampirik bilimsel çalışmaları zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla Suriyeli göçmen çocukların eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal uyumun sağlanması ve kayıp nesil riskinin önlenmesi için eğitim süreçlerinin akademik olarak incelenmesi ve eğitim faaliyetlerine yönelik yasal düzenlemelerin yapılması büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- AFAD. (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara.
- Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, Vol. 21, No. 2, doi. 10.1093/jrs/fen016., p.166-191.
- Altıntaş, M. E. (2018). DKAB Öğretmenlerine Göre Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştıkları Sorunlar (Nitel Bir Araştırma). *Marife Dergisi*, 18/2, 469 – 498.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2013). *Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Raporu*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü.
- Baltacı, A., Coşkun, M. K., ve Ceylan, İ. (2019). Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Din Eğitimi Sorunları: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Darülfünun İlahiyat*, 30 (2), 383-405.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. DOI: 10.31592/aeusbed.598299.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Demir, R. ve Okşar, Y. (2018). Suriyeli Öğrencilerin Din Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar: Kilis İli Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 285–312.
- Demir, R. (2019). İmam Hatip Lisesinde Öğrenim Gören Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Sorunları: Kilis Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (44), 280-306.
- Demir, S. ve Demir, Y. (2020). Suriyeli Ortaokul Öğrencilerinin Türk Eğitim Sistemindeki Yaşantılarına İlişkin Bir Değerlendirme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28 (1), 456-467. DOI: 10.24106/kefdergi.3663.
- Dumont, W. (2003). Immigrant Religiosity in a Pluri-Ethnic and Pluri-Religious Metropolis: an Initial Impetus for a Typology. *Journal of Contemporary Religion*, 18:3, 369-384, DOI:10.1080/13537900310001601712.
- Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi Temel Eğitim Politikaları*. SETA Analiz, Şubat 2016, Sayı: 153.
- Ereş, F. (2015). Türkiye'de Göçmen Eğitimi Sorunsalı ve Göçmen Eğitiminde Farklılığın Yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2) , 17-30. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss/issue/25891/272819>.
- Favell, A. (2001). Integration Policy And Integration Research In Europe: A Review And Critique. *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices* ed., T. Alexander Aleinikoff, Douglas Klusmeyer, Published by: Carnegie Endowment for International, 2001.
- Fernández, M. ve Gerbeau, Y. M. (2020). A Systemic Approach To Immigrant And Refugee Children Integration. IMMERSE. https://www.researchgate.net/publication/352374133_2021_A_systemic_approach_to_immigrant_and_refugee_children_integration#fullTextFileContent, Erişim Tarihi, 15 Şubat 2021.
- GİGM, (2021). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Geçici Koruma İstatistikleri, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim Tarihi, 17 Ekim 2021.
- Gül, M. ve Sasman Kaylı, D. (2020). Türkiye'deki Suriyeli Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (3), 985-1007, DOI: 10.33417/tsh.688774.
- Gültekin, M. N. (2019). Kent ve Yeni Sosyal Etkileşimler: Gaziantep'teki Suriyelilerin Genel Örüntüsü, Mevcut Durumu ve Muhtemel Geleceği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18 (1), 162-176. DOI: 10.21547/jss.487215.

- Hirschman, C. (2004). The Role of Religion in the Origins and Adaptation of Immigrant Groups in the United States. *IMR Volume 38 Number 3* (Fall 2004), pp.1206-1233.
- Hollenbach, D. (2014). Religion and Forced Migration. *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*, Edit. Elena Fiddian Qasmiyeh, Gil Loescher, Katy Long, and Nando Sigona. Print Publication Date: Jun 2014 UK: Oxford University Press.
- Kartarı, A. (2017). Nitel Düşünce Ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım. *Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi* 2017, 4 (1): ISSN: 2148-970X. DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2017.1.207220>, 207-220.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler İç İçe Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperlink.
- Kaya, M. ve Şahin, H. (2021). Harran Üniversitesi'ndeki Suriyeli Öğrencilerin Akademik Entegrasyon Süreçlerinin Analiz". *İnsan&Toplum*, Yıl: 2021 (Eylül) / Cilt: 11, Sayı: 3, 39-84.
- Kaya, A., Rottmann, S. B., Gökalp Aras, N. E. ve Şahin Mencütek, Z. (2021). *Koruma, Kabul ve Entegrasyon Türkiye'de Mültecilik*. Çev. A. Çağlar Deniz, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kızılabdullah, Y. ve Yürük, T. (2018). The Contribution Of The Religious Culture and Ethics Course On The İntegration Of Children Of Syrians İn Adana. *Turkey. Religious Education*, 113:3, 289-301. Doi: 10.1080/00344087.2018.1456067.
- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı*. Çev.Sema Karaca, Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (Usak), Ankara.
- MEB HBÖGM, (2021). https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_07/09200139_Haziran_2021_internet_bulteni.pdf, Erişim Tarihi, 17 Ekim 2021.
- MEB (2019). *Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Millî Eğitim Bakanlığı 2019–2023 Stratejik Planı*. Ankara https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/31150840_stratejik_plan_2019_2023.pdf, Erişim Tarihi: 31.12.2021.
- MÜLTECİ DER. (2015). *Türkiye'de Mültecilerin Kabul Koşulları, Hak Ve Hizmetlere Erişimleri. Uydu Kentler İzleme ve Raporlama Projesi Raporu*. Mültecilerle Dayanışma Derneği, Egeus Matbaacılık: İzmir.
- ORSAM-TESEV (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*. ORSAM Rapor No: 195., Ankara.
- Pinto, P. (2010). Kurdish Sufi Spaces Of Rural-Urban Connection In Northern Syria. *Études Rurales*, No. 186, Ruralité, Urbanité Et Violence Au Kurdistan (juillet-décembre 2010), *EHESS*, <https://www.jstor.org/stable/41403607>, DOI:10.4000/etudesrurales.9290, pp.149-167.
- Şahin, S. A. (2020). Dışlanma ve Umut Arasında: Suriyeli Yükseköğretim Öğrencilerinin Deneyimleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 10 (3), 494-503.
- Tosun, A., Yorulmaz, A., Tekin, İ. ve Yıldız, K. (2018). Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri: Eskişehir Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 107–133. Doi:10.17494/ogusbd.45708.7.
- Tunga Y., Engin G., ve Çağiltay, K. (2020). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir Alanyazın Taraması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 317-333. DOI: 10.17679/inuefd.535845
- UNESCO. (2006). *Guidelines on Intercultural Education*. Paris. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000147878>, Erişim Tarihi. 14.02.2022.
- Usta, M. E., Arıkan, İ., Şahin, Y. ve Çetin, M. S. (2018). Suriyeli Eğitimcilerin Geçici Eğitim Merkezlerinde Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi. *Mukaddime*, 9 (1), 173-188. DOI: 10.19059/mukaddime.341921.

-
- Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 6458, Kabul Tarihi: 4/4/2013, Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 11/4/2013 Sayı: 28615, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 53, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim Tarihi, 17 Ekim 2021.
- Yaralı Akkaya, A., Azimli Çilingir, G. ve Tuğ Levent, G. (2018). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ndeki Suriyeli Öğrencilerin Akademik Sorunları Üzerine Bir Çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Göç Özel Sayısı Cilt 2*, 413-448. DOI: 10.21560/spcd.vi.447969.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (8. Tıpkı Basım) Ankara: Seçkin.
-